

TUDOMÁNYOS ÉLET / SCIENTIFIC LIFE

Orosz–magyar nemzetközi szeminárium az MTA KRTK Regionális Kutatások Intézetében (Pécs, 2016. március 4.)

Russian–Hungarian International Seminar at the Institute of Regional Studies, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences (Pécs, 4 March 2016)

VASZARI TAMÁS

VASZARI Tamás: PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem, Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskola; 9026 Győr, Egyetem tér 1.; vaszari@mail.ru

Tamás VASZARI: PhD student, Doctoral School of Regional and Economic Sciences, Széchenyi István University; Egyetem tér 1., H-9026 Győr, Hungary; vaszari@mail.ru

Az MTA KRTK Regionális Kutatások Intézetében orosz és magyar kutatók részvételével tartottak nemzetközi szemináriumot Pécsen, 2016. március 4-én. Az eseményen együttműködési megállapodást írt alá az Orosz Tudományos Akadémia Szibériai Tagozatának Közgazdasági és Ipari Termelés-szervezési Intézete és az MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete igazgatója. A megállapodás szövege az intézet honlapján, a www.rkk.hu oldalon olvasható, a konferencia szakmai-tartalmi részéről pedig jelen beszámolót közöljük. (A szerk.)

Valerij Vlagyimirovics Kulesov professzor, az Oroszországi Tudományos Akadémia tagja, előadásában Oroszország és Szibéria gazdaságának utolsó 70-75 évéről beszélt, a múlttól, jelenről és a jövőről. Véleménye szerint a vizsgált időszak két szakaszra osztható: az olajárrobbanás előttré és az azt követőre. Az 1950-es és 1960-as években az olajexportból származó bevételek még nem gyakoroltak érdemi hatást a gazdaságra, az 1970-es évektől viszont ugrásszerűen megnőtt az olajexportból származó jövedelem, ami torzítani kezdte a fejlődés irányát: 2000-ben az olajbevételek aránya az állami költségvetésben 8-9% volt,

ez 2012–2014-re 52-53%-ra emelkedett, az ideális arány 20-22% volna. Napjainkban az orosz gazdaság erősen olajexportfüggő: ahhoz, hogy az ország gazdasága évente 3,5-4,5% növekedést produkáljon, 75 és 85 dollár körüli hordónkénti olajjára van szükség. Az olajár a rubel árfolyamára is hatással van: minél magasabb az olaj ára, a rubel annál erősebb a dollárhoz képest.

Az olajbevételek azonban nemcsak a szövetségi költségvetést, hanem az alacsonyabb szintű közigazgatási egységek (városok) büdzsáját is torzítják. A Moszkvában és Szentpéterváron székelő olaj- és bányaiipari vállalatok 18, illetve 5-6%-kal járulnak hozzá a városok bevételeihez. Szibériában az elmúlt 100 évben öt óriásprojekt valósult meg, négy a rendszerváltás előtt, egy pedig utána. A projektek közül három a közlekedésfejlesztéshez kapcsolódott, kettő pedig az energiaszektorhoz. Infrastrukturális projektek voltak a transzszibériai vasútvonal, a Bajkál–Amur-vasútvonal, amely 1932 óta folyamatosan épül és 4324 km hosszú, valamint az északi tengeri hajóút, amely a Kara-tengertől a Csendes-óceánig köti össze Szibéria északi városait. Az energetikai projektekhez tartozott a transzszibériai csővezetékrendszer, valamint a Jenyiszej folyón épült vízierőművek.

Az óriásprojektek mellett – a 20. században, különösen a 2. világháború idején – hadiüzemeket és ásványkincseket feldolgozó gyárakat telepítettek a térségbe. Szibéria gazdasága jelenleg főként a vegyiparra, az űriparra és az elektrotechnikára épül. Az olajexportból és a bányászatból származó exportbevételek kis hányada kerül vissza, a profit nagyobb része a központi költségvetésben (a fővárosban) realizálódik. A működő gyárak többségét még a szovjet időkben alapították, katonai megrendelések teljesítésére. A jelenlegi fejlesztési projektek között kevés a tudásintenzív befektetés, a tőke most is főleg a hadiiparba áramlik. Így a termelés szinte teljes mértékben állami megrendelésektől függ, az állam vásárlóereje pedig az olajexportból származó bevételektől. A csökkenő olajbevételek az állami beruházások visszaeséséhez vezettek. A szibériai diákok vagy az ország európai részére mennek tanulni (főleg Moszkvába), vagy a helyi egyetemekre. Ahhoz, hogy a helyi oktatási intézményrendszer is versenyképes alternatívát nyújthasson, az egyetemek Tomszkban, Krasznojarszkban és Novoszibirszkben stratégiai szövetséget kötöttek egymással.

Annak érdekében, hogy az Orosz Föderációban Szibéria megőrizhesse versenyképességét, átgondolt fejlesztési és kommunikációs stratégiára van szükség, vagyis Szibériát újra kell pozicionálni. A Szovjetunió megszűnése és a hadiipar válsága után Szibéria – földrajzi adottságait kihasználva – logisztikai központ lett, de az ehhez kötődő szolgáltatások nem tudják lekötni a helyben rendelkezésre álló és a gépgyártáshoz képzett munkaerőt. A megoldás az újraiparosítás lehet, amelynek révén nagy tömegben létesítenének munkahelyeket.

Vjacseszlav Jevgenyjevics Szeliversztov a közgazdaságtudományok doktora és a Régió, Gazdaság és Szociológia folyóirat főszerkesztője. Előadásának címe A tudomány szerepe a novoszibirszki terület 2025-ig tervezett újraiparosítási programjának megvalósításában volt. A novoszibirszki régió iparosítása az 1960-as években kezdődött és a rendszerváltásig tartott. Az 1990-es években az

ipar válságba jutott. Az utóbbi 10-15 évben a gazdaság számára a logisztika, valamint a szolgáltató szektor fejlődése jelentett némi kiutat, azonban ezek az ágazatok nem tudtak jelentős számú új munkahelyet létrehozni. Szibéria újraparosítási programja egyrészt lehetővé tenné a térség erőforrásainak jobb kiaknázását, másrészt lekötne a helyben rendelkezésre álló, speciálisan képzett munkaerőt.

Az újraparosítás során elsősorban a tudásintenzív tevékenységek fejlesztését és a regionális tudásközpontokkal való együttműködést támogatják állami forrásból. A partnerséghez azonban a kutatóközpontoknak is fejlődniük kell, jelenlegi kutatási eredményeik nem elégségesek a korszerű ipar fejlesztéséhez. Az egyetemek mellett működő kisebb spin-off cégek létrehozása megoldást jelenthet a kutatási eredmények bevezetésére a gyártási folyamatokba.

A tudomány és az ipar együttműködését az állam más eszközökkel is támogatja. Ezek közé tartozik a jogszabályi környezet alakítása, a projektszerű támogatás és az állami megrendelések juttatása. A célok egyértelműek: az importfüggőség csökkentése helyettesítő termékek gyártásával, a regionális és a későbbiekben akár nemzetközi szinten is versenyképes termékek kifejlesztése és előállítás. A kiemelt gazdasági ágazatok közé tartozik a nanotechnológia, a biológia, a gyógyszeripar, a hadiipar, az alumíniumgyártás és az infrastruktúra fejlesztése. Az állami támogatások rendszerével zászlóshajóprojekteket kívánnak megerősíteni, amelyek képesek rá, hogy az országos vagy nemzetközi piacra jutva pótlólagos jövedelmet vonzzanak a térségbe, s megrendeléseikkel iparági klasztereket, beszállítói hálózatokat fejlesszenek maguk körül. Ennek során várhatóan kialakulnak majd olyan kisebb cégek, amelyek további munkahelyeket teremtenek.

A moszkvai szkolkovoi innovációs központhoz hasonlóan Novoszibirszkben is megépült a Kolcovói Biotechnológiai Park. A 3000 m² alapterületű üzleti inkubátort 2007-ben kezdték építeni, és 2011-ben költöztek be az első használók. A tudományos parkban olyan cégek dolgozhatnak, amelyek egyrészt a kijelölt ágazatokban működnek (orvosbiológia, gyógyszeralapanyag-gyártás, biotechnológia, orvosi műszergyártás), másrészt van esélyük arra, hogy a régió fejlődésének motorjaivá váljanak.

Az újraparosítás kísérleti jellegű, siker esetén modellként szolgálhat a távol-keleti területek fejlesztéséhez. Az innovatív technológiák alkalmazásának már most is vannak kézzel fogható eredményei: 2012 és 2014 között a novoszibirszki terület által előállított GDP 23%-kal bővült, 2020–22-ig további 30%-os emelkedés prognosztizálható. Valerij Kulesov kutatásai alapján a húzóágazatok közé sorolható az atomtechnológia, az alapkutatások és az innovációk, az egészségvédelem, az oktatás és a kommunikációs infrastruktúra fejlesztése.

Vagyim Manavirovics Gilmundinov, a Novoszibirszki Állami Egyetem docensének előadása az orosz gazdaság strukturális problémáival és fejlődési perspektíváival foglalkozott. 2012 előtt Oroszország teljesen a külső bevételi forrásoktól függött, a belső finanszírozás elégtelen volt. Az olajbevételeknek

köszönhetően az exportfüggőség folyamatosan erősödött, a reálbérek emelkedését nem követte a termelékenység javulása. A GDP növekedése szinte kizárólag az olajáraktól függött. Az ország jelenleg is függ a külföldi befektetőktől, de „nem eléggé” – elsősorban a nemzetközi korlátozó szabályozások miatt. Így az ország gazdaságában rejlő fejlődési potenciált nem lehet kiaknázni. A hazai tulajdonosok a magas kockázati szint miatt nem feketetik be tőkéjüket a gazdaság fejlesztésébe. A külső adósság aránya jelenleg a GDP 40%-a körül mozog, amely nemzetközi mércével nem nevezhető túl magas aránynak.

A gazdasági fejlődés azonban nemcsak az olajárak visszaesése és a nyugati szankciók bevezetése miatt torpant meg. A növekedés üteme – az elmúlt hosszabb időszakot is tekintve – csökkenő mértékű, ami azt jelzi, hogy a gazdasági struktúra nem megfelelő, az ezredforduló után kezdődő konjunktúra kifulladásban van. A belső fogyasztás ugyan emelkedik, de a magas importarány miatt a vásárlások nem ösztönzik eléggé a hazai ipart. Hozzá kell tenni, hogy a csökkenő exportbevételek miatt egyre kevesebb jut importra is. A csökkenő vásárlóerő összefügg a stagnáló, alacsony reálbérekkel, a reálbérek emelkedéséhez tőkebefektetésre lenne szükség a gazdaságban. A termelés ugyan nem esik drasztikusan, de az ipar strukturális problémákkal küzd, mivel az olajbevételekből az elmúlt években szociális kiadásokat fedeztek, tartalékalapot hoztak létre, és csak részben költöttek iparfejlesztésre. A megvalósult fejlesztési programok többsége az energiaszektorban történt, s nem ment végbe modernizáció a gazdaságban. Tehát sem az innovatív, sem a tudásintenzív gazdasági ágazatokat nem fejlesztették. Összefoglalva, 2012 és 2015 között az orosz gazdaságot az alábbi tulajdonságok jellemezték:

- nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdasági növekedéshez jelentős szerkezetváltásra lenne szükség;
- az energiahordozók magas exportaránya nem tartható fenn hosszú távon;
- a külföldi és hazai tőkebefektetéseket a jelenleginél jobban kellene ösztönözni;
- a monetáris politika nem a húzóágazatokat és a növekedési központokat támogatta;
- az országban kevés a kvalifikált munkaerő;
- egyre emelkedik az országgkockázat;
- magas az infláció, ami a gazdasági növekedést is korlátozza, az ebből eredő GDP-arányos veszteség 2013-ban 1%, 2014-ben 2,3%, 2015-ben 4% volt.

A strukturális problémák mellett kérdés, hogy az alacsony olajárak vagy a nyugati szankciók okoznak-e nagyobb károkat Oroszországnak. 2014-ben a szankciók 129, a tervezettnél alacsonyabb olajárak 157 milliárd dollár veszteséget okoztak Oroszországnak. 2015-ben ugyanez 275, illetve 416 milliárd dollár volt (60 dolláros átlagos olajáron számolva). A szankciók miatt kieső tőkebefektetések azonban hosszabb távon éreztetik hatásukat, mint az olajbevétel-kieséseké, hiszen így nem indulnak új projektek, amelyek felgyorsíthatnák a gazdasági szerkezetváltást. A nyugati szankciókra válaszul bevezetett exportkorlátozó intézkedéseknek vannak nyertesei is, például a mezőgazdaság és az

élelmiszeripar. Regionális szinten a nyertesek közé tartozik az ország mezőgazdasági művelésre alkalmas európai része, valamint az Altaj Köztársaság. A vesztesek közé sorolhatjuk az autóiipari körzeteket, Togliattit, Kalugát, illetve Krasznojarszkot.

Lux Gábor, az MTA KRTK tudományos munkatársa előadásában az újraiparosítás lehetőségeivel és kihívásaival foglalkozott Közép- és Kelet-Európában. Újraiparosításra Közép- és Kelet-Európában azért van szükség, mert az ipar a szolgáltató szektornál több munkahelyet teremt, illetve a gyártótevékenység több addicionális, kívülről érkező jövedelmet hoz a térségbe. Problematikus, hogy a nagy hozzáadott értéket előállító tevékenységek továbbra is Európa magtérsegeiben folynak, s az EU perifériájára csak a kevésbé jövedelmező tevékenységeket szervezik ki. Mindemellett a közép- és kelet-európai térség függővé vált a külföldi működő tőkéttől, gazdasági növekedést csak új projektek képesek generálni, amelyek a 2008-as gazdasági válság óta egyre ritkábbak. A közép- és kelet-európai munkaerő drágább a kínainál, ami határt szab a külföldi tőkebefektetéseknek. Ugyanakkor az európai viszonylatban alacsony magyar bérek miatt a versenyképes hazai munkaerő az európai magtérsegebe áramlik. Hiányzik a nemzeti tőke is, amely nélkül nem jöhet létre nemzeti ipar. Nemzeti ipar nélkül pedig nem alakulnak ki hazai ipari központok sem, a klaszteresedés üteme szintén elégtelen. Kiutat jelenthet a helyi erőforrások jobb kiaknázása és a humán tőke fejlesztése.

Varjú Viktor, az MTA KRTK tudományos munkatársa a zöld gazdaság munkahelyteremtő képességéről, illetve a zöld gazdaság hiányáról tartott előadást. Pécs, miután önmagát az életminőség városaként definiálta, jelentős környezetvédelmi és energiahatékonysági beruházásokat valósított meg. Annak ellenére, hogy európai uniós támogatások révén e beruházások jelentős összegeket vonzottak a térségbe, hozzájárultak a környezetterhelés csökkentéséhez, a rozsdazónák felszámolásához, illetve az életminőség javításához, mégsem tudtak hosszú távon is fenntartható, jelentős számú új munkahelyet létrehozni. A zöld gazdaság hatása tehát kettős: bár hozzájárul az életminőség javításához, arra nem alkalmas, hogy a régió traded szektorát erősítse.